

Krzysztof WIAK*

WSPÓŁCZESNE TENDENCJE W ZAKRESIE LIBERALIZACJI ABORCJI JAKO PRZEJAW ZMAGAŃ CYWILIZACJI ŻYCIA Z CYWILIZACJĄ ŚMIERCI UJĘCIE JANA PAWŁA II

Ojciec Święty dobitnie nakreślił tragiczne dla trwałości struktur społecznych skutki negacji praw drugiego człowieka w pewnych fazach jego rozwoju i afirmacji absolutnej autonomii jednostki. Dostrzegł, że tworzone prawo traci wówczas pewność i trwały fundament, na jakim powinno być oparte, a przez to zostaje podważona sama natura demokratycznego państwa prawa i znaczenie praworządności. W tak ukształtowanej rzeczywistości społecznej wszystko staje się przedmiotem umowy i negocjacji.

Przed trzydziestu laty Jan Paweł II nakreślił w encyklice *Evangelium vitae*¹ złożony obraz współczesnego społeczeństwa, które jest „naznaczone przez dramatyczną walkę między «kulturą życia» a «kulturą śmierci»”². U podstaw tych dwóch przeciwstawnych modeli cywilizacji znajduje się odmienny stosunek do człowieka i jego praw, a w szczególności do podstawowego prawa do życia.

Dokonując diagnozy takiego stanu, Ojciec Święty dostrzegał w ówczesnym społeczeństwie nasilenie zamachów na życie ludzkie: zabójstw, ludobójstwa, przerywania ciąży, eutanazji i samobójstw, oraz nowe zagrożenia wynikające z rozwoju nauki (na przykład przeprowadzanie eksperymentów na embrionach). Przede wszystkim jednak zwrócił uwagę na nieznane dotychczas zjawiska, takie jak stopniowy wzrost aprobaty społecznej dla zamachów na życie w imię prawa do indywidualnej wolności oraz prawne uznanie ich przez ustawodawstwo wielu krajów za całkowicie legalne. Źródłem tych nowych zagrożeń jest, według Jana Pawła II, „głęboki kryzys kultury, który rodzi sceptyczną postawę wobec samych fundamentów poznania i etyki oraz sprawia, że coraz trudniej jest zrozumieć w pełni sens istnienia człowieka, jego praw

* Dr hab. Krzysztof Wiak, prof. KUL – Katedra Prawa Karnego, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: wiakk@kul.pl, ORCID 0000-0003-0947-570X [pełna nota o Autorze na końcu numeru].

¹ Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae* o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego, 25 III 1995, The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html.

² Tamże, nr 95.

i obowiązków”³. Przewyciężenie tego kryzysu staje się naczelnym zadaniem w procesie budowania fundamentów „cywilizacji życia”⁴.

Nakreślone przemiany społeczne dotyczą samych podstaw państwa i demokracji. Każą postawić pytania o istotę demokratycznego państwa prawa i praw człowieka, o rozumienie godności człowieka, o znaczenie prawa do życia i wolności. Poszukiwać na nie odpowiedzi można na różnych płaszczyznach. Z pewnością treści zawarte w *Evangelium vitae* dają podstawę do refleksji przede wszystkim w wymiarze teologicznym, filozoficznym, moralnym i etycznym. Wyprowadzane w dokumencie oceny i wnioski o charakterze aksjologicznym mogą także służyć do określenia obiektywnych wartości indywidualnych i zbiorowych uznawanych za cenne przez społeczeństwo – wartości, których ochrona jest zadaniem państwa i tworzonego przez nie prawa.

Przemiany opisane przez Jana Pawła II w *Evangelium vitae* zaznaczyły się na przełomie dwudziestego i dwudziestego pierwszego wieku również w Polsce i wywołały trwającą nadal debatę na temat podstaw i granic prawnej ochrony życia ludzkiego. Na płaszczyźnie normatywnej debata ta prowadzona była w kontekście wymogów wynikających z proklamowanej w artykule drugim Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasady demokratycznego państwa prawnego⁵. Należy zaznaczyć, że spory te rzadko dotyczyły ocen moralnych i prawnych eutanazji czy też pomocy w samobójstwie, zasadniczo natomiast koncentrowały się na podstawach ochrony życia dziecka poczętego.

PLASZCZYZNY DYSKUSJI

W nauczaniu św. Jana Pawła II o nienaruszalności życia ludzkiego wyrażnie można dostrzec dwa wymiary: teologiczny (biblijny) i uniwersalny (praw człowieka)⁶. Do pierwszego nurtu należy zaliczyć wypowiedzi kierowane do wierzących i członków Kościoła, w których motywy wykorzystywane w dyskusji wyprowadzane są z biblijnego opisu stworzenia świata i pochodzenia życia od Boga, teologicznej interpretacji zabójstwa Abła przez Kaina oraz z przykazania Dekalogu „Nie zabijaj”. Na tym tle absolutna nienaruszalność życia ludzkiego jest „prawdą moralną bezpośrednio wynikającą z nauczania

³ Tamże, nr 11.

⁴ Tamże, nry 27, 100.

⁵ Zob. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, ze zm.

⁶ Por. A. G r e ś k o w i a k, *Ochrona życia w nauczaniu Jana Pawła II*, „Studia Prawnicze KUL” 2017, nr 4(72), s. 128.

Pisma Świętego, niezmiennie uznawaną przez Tradycję Kościoła i jednomyślnie głoszoną przez jego Magisterium”⁷.

W drugim nurcie, mogącym budzić zainteresowanie prawników i prawodawców, znajduje się argumentacja adresowana do „wszystkich ludzi dobrej woli”⁸ – argumentacja, której uzasadnieniem są racje wywodzone z istnienia naturalnego porządku rzeczy oraz z przyrodzonej i nienaruszalnej godności każdego człowieka, będącej źródłem jego praw. Wyprowadzane w tej płaszczyźnie tezy stanowią podstawy dyskusji z różnorodnymi współczesnymi koncepcjami filozoficznymi i etycznymi⁹, w tym także debaty na temat aksjologicznych podstaw współczesnych systemów normatywnych. Uniwersalne wartości, takie jak człowiek, jego życie i wolność, stanowią bowiem przedmiot zainteresowania pluralistycznych społeczeństw demokratycznych jako dobra zasługujące na ochronę prawną. Prawo zaś, jak ujął to Tomasz Kaczmarek, „jest systemem aksjologicznie otwartym wobec wartości i zasad etycznych”¹⁰. Podobnie twierdziła Alicja Grześkowiak: „Prawo karne jest przede wszystkim odbiciem systemu wartości panującego w danym społeczeństwie, wyrażanego wartością dóbr chronionych tym prawem. Prawo to określa pożądane wzorce zachowań, zakazując pod groźbą kary takich czynów, które naruszają ważne wartości, wyrządzają szkodę człowiekowi i wspólnotom, w których żyje. Wartości te budują etyczny fundament prawa karnego, tworzą jego aksjologię”¹¹. Przedstawiona przez Jana Pawła II argumentacja, wykraczająca poza motywy ściśle religijne, może więc stanowić istotny wkład do rozważań o samych fundamentach, z jakich wyrasta demokracja i tworzone prawo (w tym prawo karne).

NOWE ZAGROŻENIA DLA ŻYCIA CZŁOWIEKA

W nauczaniu papieskim stale obecna była refleksja dotycząca zagrożeń dla życia ludzkiego. W encyklikach *Veritatis splendor*¹² i *Evangelium vitae* Jan

⁷ Jan Paweł II, dz. cyt., nr 57.

⁸ Tamże, nr 5.

⁹ Por. K. Wiak, *Protection of Life in the Legislation and Teaching of Saint John Paul II*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2023, nr 2, s. 390.

¹⁰ T. Kaczmarek, *Prawo karne wobec moralności. Spory wokół moralnego i prawnego statusu płodu ludzkiego*, w: *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, red. K. Krajewski, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007, s. 90.

¹¹ A. Grześkowiak, *Prawo karne a moralność*, w: *Prawo karne*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 31.

¹² Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor* o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła, 6 VIII 1993, The Holy See, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html.

Paweł II szczególnie mocno – za Soborem Watykańskim II – potępił zamachy na życie: zabójstwa, ludobójstwa, spędzenia płodu, eutanazję i dobrowolne samobójstwo, nazywając je wprost przestępstwami¹³. Zabierał też głos wobec konfliktów zbrojnych toczących się między innymi na Bałkanach, w Rwandzie i na Bliskim Wschodzie, wzywając do ich zakończenia. Sprzeciwiał się terroryzmowi, a zabijanie w imię Boga nazywał „błuznierstwem i wypaczeniem religii”¹⁴. Podał także gruntownej analizie różnorakie przyczyny, które leżą u podstaw zamachów na życie. Opisywał te, które mają charakter strukturalny i prowadzą do czynów przybierających skalę masową. Zaliczył od nich nienawiść i sprzeczne interesy, nierówny podział zasobów ziemi i naruszanie równowagi ekologicznej, niosące ze sobą nędzę i głód. Dostrzegał czynniki wzmacniające przemoc, na przykład handel bronią czy handel narkotykami.

Jednakże w *Evangelium vitae* Jan Paweł II zwrócił dodatkowo uwagę na nowe zagrożenia działaniami przeciwko życiu w jego fazie początkowej i końcowej, godzącymi w same fundamenty ludzkiej wspólnoty. Niebezpieczeństwa te są następstwem swoistego „przewartościowania” ocen społecznych w zakresie przerywania ciąży i eutanazji, sprawiającego, że „w świadomości zbiorowej te zamachy na życie tracą stopniowo charakter «przestępstwa» i w paradoksalny sposób zyskują status «prawa» [...] Zamachy te uderzają w ludzkie życie, gdy jest ono najsłabsze i całkiem pozbawione możliwości obrony”¹⁵. U podstaw takiego stanu Jan Paweł II widział głęboki kryzys kultury, polegający na szerzeniu się kultury antysolidarystycznej, przybierającej formę „autentycznej «kultury śmierci»”¹⁶.

Jan Paweł II dostrzegał przy tym paradoksalną sprzeczność, do jakiej dochodzi na płaszczyźnie normatywnej. Otóż w epoce, w której doszło „do odkrycia idei «praw człowieka» – jako wrodzonych praw każdej osoby, uprzednich wobec konstytucji i prawodawstwa jakiegokolwiek państwa, [...] w której uroczyste proklamuje się nienaruszalne prawa osoby i publicznie deklaruje wartość życia, samo prawo do życia jest w praktyce łamane i deptane,

¹³ Por. tamże, nr 13; t e n ż e, *Evangelium vitae*, nr 3.

¹⁴ T e n ż e, *Otwórzmy serca i umysły na wyzwania naszych czasów* (Przemówienie papieskie do Korpusu Dyplomatycznego akredytowanego w Stolicy Apostolskiej, Watykan, 10 I 2022), „L’Osservatore Romano” wyd. pol. 23(2002) nr 3(241), s. 34.

¹⁵ T e n ż e, *Evangelium vitae*, nr 3.

¹⁶ Tamże, nr 12. Opisując ten stan współczesnego społeczeństwa, Jan Paweł II posługuje się określeniem „wojna silnych przeciwko bezsilnym” (tamże) i pisze: „Życie, które domaga się większej życzliwości, miłości i opieki, jest uznawane za bezużyteczne lub traktowane jako nieznosny ciężar, a w konsekwencji odrzucane na różne sposoby. Człowiek, który swoją chorobą, niepełnosprawnością lub – po prostu – samą swoją obecnością zagraża dobrobytowi lub życiowym przyzwyczajeniom osób bardziej uprzywilejowanych, bywa postrzegany jako wróg, przed którym należy się bronić albo którego należy wyeliminować. Powstaje w ten sposób swoisty «spisek przeciw życiu»” (tamże).

zwłaszcza w najbardziej znaczących dla człowieka momentach jego istnienia, jakimi są narodziny i śmierć¹⁷.

PRZYCZYNY I KONSEKWENCJE NOWYCH ZAGROŻEŃ DLA ŻYCIA

Opisane w *Evangelium vitae* przemiany kulturowe i społeczne, które doprowadziły do zasadniczej zmiany ocen etycznych i prawnych w kwestii ochrony życia ludzkiego, mają według Jana Pawła II swe najgłębsze źródło w fałszywych założeniach antropologicznych. Przejawiają się one w redukowaniu samego pojęcia człowieka jako podmiotu, któremu przysługują niezbywalne prawa, i „uznaniu za posiadacza praw tylko tego, kto dysponuje pełną albo przynajmniej zaczątkową autonomią i wychodzi już ze stanu całkowitej zależności od innych czy też przez utożsamianie godności osobowej ze zdolnością bezpośredniego porozumiewania się z innymi za pomocą języka”¹⁸. Osobnym czynnikiem zasadniczego ograniczenia ochrony prawnej życia człowieka jest absolutyzowanie pojęcia wolności jednostki ludzkiej, co czyni się „przekreślając jej odniesienie do solidarności z drugimi, do pełnej akceptacji drugiego człowieka i do służenia innym”¹⁹. Aprobata prawodawców dla tej – jak ją nazwał Jan Paweł II – „wynaturzonej i nikczemnej wizji ludzkiej wolności”²⁰ skutkuje uznaniem jej za „absolutną władzę nad innymi i przeciw innym”²¹. Zagwarantowanie człowiekowi tak rozumianej wolności w społeczeństwach pluralistycznych wymaga poszukiwania kompromisu, który jednak budowany jest już bez odniesienia do „wspólnych wartości i do prawdy absolutnej, uznawanej przez wszystkich: życie społeczne zostaje wystawione na ryzyko całkowitego relatywizmu”²².

W kontekście tych przemian Ojciec Święty dobitnie nakreślił tragiczne dla trwałości struktur społecznych skutki negacji praw drugiego człowieka w pewnych fazach jego rozwoju i afirmacji absolutnej autonomii jednostki. Dostrzegł, że tworzone prawo traci wówczas pewność i trwały fundament, na jakim powinno być oparte, a przez to zostaje podważona sama natura demokratycznego państwa prawa i znaczenie praworządności. W tak ukształtowanej rzeczywistości społecznej wszystko staje się przedmiotem umowy i negocjacji: „Pierwotne i niezbywalne prawo do życia staje się przedmiotem dyskusji lub zostaje wręcz zanegowane na mocy głosowania parlamentu lub z woli części

¹⁷ Tamże, nr 18.

¹⁸ Tamże, nr 19.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże, nr 20.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

społeczeństwa, choćby nawet liczebnie przeważającej. Jest to zgubny rezultat nieograniczonego panowania relatywizmu: «prawo» przestaje być prawem, ponieważ nie jest już oparte na mocnym fundamencie nienaruszalnej godności osoby, ale zostaje podporządkowane woli silniejszego. W ten sposób demokracja, sprzeniewierając się własnym zasadom, przeradza się w istocie w system totalitarny. [...] Można odnieść wrażenie, że wszystko odbywa się z pełnym poszanowaniem praworządności, przynajmniej w tych przypadkach, gdy prawa dopuszczające przerywanie ciąży lub eutanazję zostają przegłosowane zgodnie z tak zwanymi zasadami demokratycznymi. W rzeczywistości mamy tu jednak do czynienia jedynie z tragicznym pozorem praworządności, zaś ideał demokratyczny – który zasługuje na to miano tylko wówczas, gdy uznaje i chroni godność każdej osoby – zostaje zdradzony u samych podstaw”²³.

Rozważania te pozwalają na zidentyfikowanie fundamentalnych zagrożeń dla „cywilizacji życia”, jakie Jan Paweł II dostrzegał pod koniec dwudziestego wieku. Były one następstwem wyrażenia przez społeczeństwa aprobaty dla takiego modelu demokracji, w którym prawo zostało oparte na skrajnym relatywizmie, a przez to pozbawione trwałych gwarancji i stabilności wynikających z nienaruszalności godności człowieka.

ROLA PRAWA W PAŃSTWIE DEMOKRATYCZNYM

W *Evangelium vitae* Jan Paweł II nakreślił dwa modele demokracji. Wskazał na rozpowszechnione współcześnie jej rozumienie, w którym odrzuca się obiektywne normy moralne jako prowadzące do autorytaryzmu i nietolerancji, a uznaje się za obowiązujący relatywizm etyczny mający gwarantować tolerancję, wzajemny szacunek między ludźmi i uznanie decyzji większości²⁴. W takim ujęciu demokracji prawo powinno wyrażać wolę większości i „nie może żądać od wszystkich obywateli, aby moralny poziom ich życia był wyższy niż ten, który oni sami uznają za właściwy”²⁵. Według najbardziej radykalnych opinii „nowoczesne i pluralistyczne społeczeństwo powinno pozostawiać każdej osobie pełną autonomię w dysponowaniu życiem własnym oraz życiem tego, który się nie narodził: nie jest zatem rzeczą prawa dokonywanie wyboru między różnymi poglądami moralnymi”²⁶.

Tymczasem w ujęciu Jana Pawła II demokracja jest zasadniczo „porządkiem”, czyli środkiem do celu, nie zaś celem. „Wartość demokracji – pisze

²³ Tamże.

²⁴ Por. tamże, nr 70.

²⁵ Tamże, nr 68.

²⁶ Tamże.

Ojciec Święty – rodzi się albo zanika wraz z wartościami, które wyraża i popiera: do wartości podstawowych i koniecznych należy z pewnością godność każdej ludzkiej osoby, poszanowanie jej nienaruszalnych i niezbywalnych praw, a także uznanie «dobra wspólnego» za cel i kryterium rządzące życiem politycznym. Podstawą tych wartości nie mogą być tymczasowe i zmienne «wartości» opinii publicznej, ale wyłącznie uznanie obiektywnego prawa moralnego, które jako «prawo naturalne», wpisane w serce człowieka, jest naturalnym punktem odniesienia także dla prawa cywilnego»²⁷.

Zadaniem prawa w państwie demokratycznym, według Jana Pawła II, jest zapewnienie wszystkim członkom społeczeństwa poszanowania podstawowych praw, które należą do natury osoby, a zadaniem państwa – ich uznanie i ochrona przez prawo stanowione. Wśród nich pierwszym i podstawowym jest nienaruszalne prawo do życia każdej niewinnej ludzkiej istoty²⁸. W konsekwencji Ojciec Święty odmówił mocy prawnej regulacjom legalizującym zamachy na życie człowieka. Ustawy, które dopuszczają przerwanie ciąży i eutanazję, pozostają bowiem „w całkowitej i nieusuwalnej sprzeczności z nienaruszalnym prawem do życia, właściwym wszystkim ludziom, i tym samym zaprzeczają równości wszystkich wobec prawa [...] gdy prawo cywilne dopuszcza przerywanie ciąży i eutanazję, już przez ten sam fakt przestaje być prawdziwym prawem, moralnie obowiązującym»²⁹. Przerwanie ciąży i eutanazja są więc, według Jana Pawła II, „zbrodniami, których żadna ludzka ustawa nie może uznać za dopuszczalne»³⁰. „Ustawy, które to czynią – pisze Ojciec Święty – nie są w żaden sposób wiążące dla sumienia»³¹.

DEMOKRATYCZNE PAŃSTWO PRAWNE A OCHRONA ŻYCIA W POLSCE

Spór o rozumienie demokracji w kontekście prawnej ochrony życia człowieka toczył się w Polsce, gdy opublikowano encyklikę *Evangelium vitae*³²,

²⁷ Tamże, nr 70.

²⁸ Por. tamże, nr 71.

²⁹ Tamże, nr 72.

³⁰ Tamże, nr 73.

³¹ Tamże.

³² Dwie przeciwstawne wizje demokracji ścierały się już w latach 1989-1997 w trakcie prac nad konstytucją, co znajdowało odzwierciedlenie zarówno w treści projektów legislacyjnych, jak i w wypowiedziach parlamentarzystów. Z jednej strony Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przygotowany przez Senat I kadencji zawierał przepis (artykuł 17, ustęp 1): „Rzeczpospolita Polska uznaje przyrodzone prawo każdej istoty ludzkiej od poczęcia i gwarantuje jego prawną ochronę” (*Prace Komisji Konstytucyjnej Senatu*, Druk Senatu I kadencji nr 5001991, nr 5, s. 21-67). Z drugiej strony, w roku 1995 Parlamentarna Grupa Kobiet zgłosiła propozycję ograniczenia prawnej ochrony życia w imię ochrony prawa do prywatności na tyle, aby mieściło się w nim również „prawo

i nadal obecny jest w debacie społecznej, politycznej i prawnej. W prowadzonych dysputach niejednokrotnie podnoszone były wątki zbieżne z argumentacją Jana Pawła II, ale również te wobec niej polemiczne. Ograniczając dalsze rozważania jedynie do płaszczyzny prawnej, należy wskazać, że ramy dyskusji wyznaczają aktualnie regulacje obecne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku, a przede wszystkim artykuł 38 stanowiący, że „Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia”. Kontekst rozważań o istocie demokracji wymaga odniesienia się również do treści normatywnej Konstytucji wyrażonej w artykule 2 („Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”) oraz w artykule 30, ustępie 1 („Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”).

Należy przy tym zaznaczyć, że w Polsce, odmiennie niż w wielu innych państwach, spory te rzadko dotyczyły problemu ocen moralnych i prawnych eutanazji oraz pomocy w popełnieniu samobójstwa. Nigdy też nie podważyły oceny normatywnej takich czynów jako przestępstw kryminalizowanych w Kodeksie karnym (w artykułach 150 i 151)³³. Debata koncentrowała się natomiast na podstawach konstytucyjnych i dopuszczalnym zakresie ochrony życia dziecka poczętego.

W polskim porządku konstytucyjnym kluczowe znaczenie dla odczytania relacji i zadań demokratycznego państwa prawnego wobec życia ludzkiego miało orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Stopniowo ukształtowało ono szczegółowe standardy, wiążące ustawodawcę. Należy przy tym dodać, że wyprowa-

do decydowania o posiadaniu dzieci i odstępach między urodzeniami, prawo do informacji oraz dostęp do środków i metod służących prokreacji oraz ograniczenia liczby urodzeń zapewniających realizacją wolności wyboru w sprawach reprodukcji” (*Posiedzenie podkomisji praw i obowiązków obywateli* (6) (30 XI 1994), „Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego. Biuletyn” 1995, nr 10, s. 125). Referując w roku 1990 *Zasady naczelne w nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Alicja Grześkowiak za podstawowe wartości, które powinny znaleźć wyraz w nowej konstytucji, uznała demokratyczny system rządów i prawa człowieka. W koncepcji tej państwo powinno potwierdzić i gwarantować nienaruszalne prawa człowieka wynikające z jego przyrodzonej godności, w tym podstawowe prawo do życia, wskazując, że prawo to przysługuje człowiekowi od poczęcia (por. A. Grześkowiak, *Zasady prawa karnego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Prace komisji Konstytucyjnej Senatu*, „Ethos” 3(1990) nr 3-4 (11-12), s. 253). Skrajnie odmienne podejście prezentowali parlamentarzyści (na przykład Aleksandra Małachowska), którzy dowodzili, że postulat prawnej ochrony życia dziecka poczętego oparty jest jedynie na przesłankach ideologicznych i moralnych, a „żaden pogląd moralny nie powinien być w ustroju demokratycznym uprzywilejowany” (*Sprawozdanie stenograficzne z 3 posiedzenia Zgromadzenia Narodowego w dniach 24, 25, 26, 27 i 28 lutego 1997 r. część I, Warszawa 1997*, s. 145, [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/386CD2B77C09CB2BC1258959004A282E/\\$file/ZN3-1.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/386CD2B77C09CB2BC1258959004A282E/$file/ZN3-1.pdf)).

³³ Por. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny*, Dz.U. 2024, poz. 17.

dzzone tą drogą wskazania znajdują trwale podstawy w treści artykułu 190 ustępu 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z którym orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne.

Spośród wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego fundamentalne znaczenie należy przypisać orzeczeniu z 28 maja 1997 roku³⁴, w którym badano dopuszczalność przerwania ciąży z tak zwanych względów społecznych i osobistych. Wysoka ranga tego orzeczenia wynika przede wszystkim z przesądzenia w nim, że obowiązek prawnej ochrony życia (co istotne – od jego początku) przez państwo powiązany jest wprost z samą naturą demokratycznego państwa prawnego. W wyroku tym Trybunał Konstytucyjny przeprowadził następujący wywód: „Podstawowym przymiotem człowieka jest jego życie. Pozbawienie życia unicestwia więc równocześnie człowieka jako podmiot praw i obowiązków. Jeżeli treścią zasady państwa prawa jest zespół podstawowych dyrektyw wyprowadzanych z istoty demokratycznie stanowionego prawa, a gwarantujących minimum jego sprawiedliwości, to pierwszą taką dyrektywą musi być respektowanie w państwie prawa wartości, bez której wykluczona jest wszelka podmiotowość prawna, tj. życia ludzkiego od początków jego powstania. Demokratyczne państwo prawa jako naczelną wartość stawia człowieka i dobra dla niego najcenniejsze. Dobrem takim jest życie, które w demokratycznym państwie prawa musi pozostawać pod ochroną konstytucyjną w każdym stadium jego rozwoju”³⁵. Zaprezentowane w wyroku rozumienie demokratycznego państwa prawnego jest spójne z koncepcją demokracji w ujęciu Jana Pawła II, której wartość wyrażać się ma w afirmacji godności każdej osoby ludzkiej oraz poszanowaniu i ochronie jej nienaruszalnych i niezbywalnych praw³⁶.

Należy wskazać, że nie wszyscy sędziowie orzekający w sprawie K 26/96 podzielali to stanowisko. Sędzia Wojciech Sokolewicz przedstawił odmienne rozumienie zasady demokratycznego państwa prawnego, którą określił jako „swoisty ekwiwalent anglosaskiej zasady «Rule of Law» najdobitniej wyrażonej w formule: rządy prawa, a nie ludzi”³⁷. Sędzia Zdzisław Czeszejko-Sochacki uznał natomiast, że badany problem nie ma charakteru sporu o konstytucyjność prawa, ale wynika jedynie z „odmiennych ocen filozoficznych i politycznych”³⁸. Poglądy takie reprezentowane były jednak przez mniejszość składu Trybunału Konstytucyjnego.

³⁴ *Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 28 maja 1997 r., K 26/96, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 1997, nr 2, poz. 19.*

³⁵ Tamże.

³⁶ Por. J a n P a w e ł II, *Evangelium vitae*, nr 70.

³⁷ *Zdanie odrębne sędziego TK Wojciecha Sokolewicza*, w: *Trybunał Konstytucyjny w sprawie życia. Dokumenty*, red. K. Klauza, Tygodnik Katolicki „Niedziela”, Częstochowa 1997, s. 194.

³⁸ *Zdanie odrębne sędziego TK Zdzisława Czeszejko-Sochackiego*, w: *Trybunał Konstytucyjny w sprawie życia*, s. 142.

W tym samym orzeczeniu z 28 maja 1997 roku Trybunał Konstytucyjny wypowiedział się na temat sporu dotyczącego początku prawnej ochrony życia. Potwierdził jednoznacznie, że życie ludzkie staje się dobrem podlegającym ochronie konstytucyjnej od momentu powstania, a jego wartość w żadnej fazie, również w okresie prenatalnym, nie może być różnicowana. Nie oznacza to jednak, że intensywność tej ochrony w każdym stadium życia i w każdych okolicznościach ma być taka sama. Tym niemniej ochrona ta powinna być zawsze „dostateczna z punktu widzenia chronionego dobra”³⁹. Tezy o początku prawnej ochrony życia nie podzielał jednak sędzia Czeszejko-Sochacki, który samo określenie początku życia ludzkiego uznał za zagadnienie nie prawne, lecz medyczne i filozoficzne, wskazując przy tym na rozbieżność poglądów w tej kwestii⁴⁰.

Trybunał Konstytucyjny odwołał się ponownie do aksjologii kształtującej fundamenty demokratycznego państwa prawnego w wyroku z 30 września 2008 roku (K 44/07)⁴¹. Uznał w nim za sprzeczne z konstytucyjnymi gwarancjami ochrony życia ludzkiego oraz godności osoby ludzkiej rozwiązania przyjęte w artykule 122a Prawa lotniczego⁴², pozwalające na zniszczenie cywilnego statku powietrznego, wraz z pasażerami, użytego jako środek ataku terrorystycznego. Uzasadniając to rozstrzygnięcie, Trybunał stwierdził: „Każdy człowiek, w tym także pasażerowie samolotu znajdującego się w przestrzeni powietrznej państwa, mają prawo do ochrony życia przez to państwo. Nadanie sobie przez państwo prawa do ich zabijania, chociażby w obronie życia innych ludzi, jest zaprzeczeniem tego prawa”⁴³. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego skutkiem zastosowania zakwestionowanych w wyroku przepisów byłaby „depersonifikacja” znajdujących się na pokładzie pasażerów i członków załogi, czyli osób niebędących agresorami, które „stałyby się jedynie obiektem (przedmiotem) akcji ratunkowej”⁴⁴.

Kontynuacją tej linii orzeczniczej był wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 roku⁴⁵, który zapadł w związku z oceną legalności tak zwanej aborcji eugenicznej. Stwierdzono w nim: „Wiążący się z przyrodzoną i niezbywalną godnością człowieka obowiązek jej poszanowania i ochrony przez władze publiczne oznacza uznanie, że istnienie jednostki jest samo-

³⁹ *Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 28 maja 1997 r., K 26/96.*

⁴⁰ *Por. Zdanie odrębne sędziego TK Zdzisława Czeszejko-Sochackiego, s. 150.*

⁴¹ *Zob. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 30 września 2008 r., K 44/07, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 2008, nr 7A, poz. 126.*

⁴² *Zob. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy o ochronie granicy państwowej oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2004, nr 177, poz. 1805.*

⁴³ *Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 30 września 2008 r., K 44/07.*

⁴⁴ *Tamże.*

⁴⁵ *Zob. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r., K 1/20, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego-A” 2021, poz. 4.*

istną wartością konstytucyjną. Człowiek jest zatem celem samym w sobie, nie zaś środkiem do realizacji jakiegoś celu. Wobec tego państwo musi chronić centralne dobro przynależne każdemu człowiekowi, jakim jest życie⁴⁶. W przywoływanym wyroku Trybunał Konstytucyjny podtrzymał stanowisko, że „życie ludzkie jest wartością w każdej fazie rozwoju i jako wartość, której źródłem są przepisy konstytucyjne, powinno być chronione przez ustawodawcę, nie tylko w formie przepisów gwarantujących przetrwanie człowieka jako jednostki czysto biologicznej, ale także jako bytu całościowego, dla którego egzystencji niezbędne są również odpowiednie warunki społeczne, bytowe, kulturowe, w całości składające się na istnienie jednostki. [...] dziecko jeszcze nieurodzone, jako istota ludzka – człowiek, któremu przysługuje przyrodzona i niezbywalna godność, jest podmiotem mającym prawo do życia, zaś system prawny – zgodnie z art. 38 Konstytucji – musi gwarantować należytą ochronę temu centralnemu dobru, bez którego owa podmiotowość zostałaby przekreślona”⁴⁷.

Efektem tego wyroku była delegalizacja w polskim porządku prawnym aborcji w sytuacji, gdy „badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu”⁴⁸. Zaznaczyć trzeba, że orzeczenie to spotkało się z wyjątkowo spolaryzowanymi ocenami społecznymi i prawnymi. Świadczy o tym chociażby dołączenie do niego zdań odrębnych aż przez pięciu sędziów. W jednym z nich sędzia Leon Kieres potwierdził, że życie ludzkie powstaje w momencie poczęcia, a prawo do życia jest przyrodzonym prawem każdego człowieka i obowiązkiem państwa jest podejmowanie skutecznych działań dla jego ochrony. Jednakże nie zgodził się z konsekwencją wyroku w postaci uchylenia podstaw do tak zwanej aborcji eugenicznej, ponieważ „prawo (w przeciwieństwie do moralności czy religii) nie powinno zobowiązywać do heroizmu i formułować wymagań przekraczających zwykłą miarę (niemożliwych do spełnienia przez przeciętnego adresata przepisów)”⁴⁹. Według sędziego Piotra Pszczółkowskiego, Trybunał Konstytucyjny pominął perspektywę kobiet, których godność, życie i zdrowie są również wartościami objętymi konstytucyjną ochroną. Jak stwierdził, „w imię ochrony życia w fazie prenatalnej – niemającej skądinąd absolutnego charakteru – Trybunał Konstytucyjny nałożył na nie obowiązek postawy heroicznej, a więc obowiązek przyjęcia na siebie w każdych okolicznościach – niezależnie od natury i stopnia patologii rozwoju płodu ani ewentualnych

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ *Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*, Dz.U. 2022, poz. 1575, art. 4a, ust. 1, pkt 2.

⁴⁹ Tamże.

konsekwencji dla ich życia i zdrowia wiążących się z kontynuowaniem ciąży – wyrzeczeń i trudów znacznie przekraczających zwykłą miarę ograniczeń związanych z ciążą, porodem i wychowaniem dziecka”⁵⁰. W literaturze podważano też status trzech sędziów, którzy byli członkami składu orzekającego, uznając wyrok za orzeczenie „non-existens”⁵¹.

W literaturze dostrzegano względy humanitarne, na przykład konieczność traktowania płodu, u którego występuje duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia albo zagrażającej życiu nieuleczalnej choroby, jako dziecka z niepełnosprawnością, wymagającego szczególnej ochrony i pomocy ze strony państwa⁵². Podnoszono również, że uwzględniając obowiązujące regulacje w Polsce, wyrok Trybunału Konstytucyjnego nie powinien zaskakiwać. Nie wprowadzał on bowiem do porządku prawnego żadnej normatywnej nowości i był zgodny z przekonaniem, że „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności”, wyrażonym wprost w treści artykułu 2 ustępu 1 *Ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka*⁵³.

PROJEKTY LEGALIZACJI ABORCJI A KONSTYTUCYJNE STANDARDY OCHRONY ŻYCIA

Dotychczasowe orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego zbudowało trwałe podstawy dla prawnej ochrony życia człowieka w Polsce, zaliczając ją do standardów demokratycznego państwa prawnego. Nie oznacza to jednak, że nie są podejmowane próby podważenia tego modelu na drodze ustawodawczej. Tendencje te są szczególnie widoczne w stosunku do regulacji zapewniających prawnokarną ochronę dziecka poczętego.

Obowiązujące w tym zakresie w Polsce rozwiązania przyjmują jako zasadę prawnokarną ochronę życia ludzkiego w okresie rozwoju prenatalnego. Jest ona jednak ograniczona ze względu na istnienie ustawowych przesłanek dopuszczających przerywanie ciąży, uzasadnianych potrzebą ochrony innych dóbr prawnych. Zgodnie z art. 152 § 1 Kodeksu karnego, przerwanie ciąży za zgodą kobiety, lecz z naruszeniem ustawy, stanowi przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności do lat trzech. Osobnym przestępstwem, określonym w art. 152 § 2 [j.w.: określonym w Kodeksie karnym] Kodeksu karnego,

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ A. G l i s z c z y ń s k a - G r a b i a s, W. S a d u r s k i, *The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill)*, „European Constitutional Law Review” 17(2021) nr 2, s. 130.

⁵² Por. D. L i s - S t a r a n o w i c z, *Prawo moralności publicznej, czyli o obowiązkach politycznych państwa po wyroku TK w sprawie K 1/20*, „Państwo i Prawo” 2021, nr 8, s. 103.

⁵³ *Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka*, Dz.U. 2023, poz. 292.

jest udzielnie kobiecie ciężarnej pomocy w przerwaniu ciąży z naruszeniem przepisów ustawy oraz nakłanianie jej do tego (co stanowi art. 152 § 2 Kodeksu karnego). Podkreślić należy, że ustawodawca, posługując się terminologią „przerywa ciążę”, w istocie chroni życie dziecka w okresie od poczęcia do porodu⁵⁴. Wyjątki od tego zakazu określają przepisy *Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*⁵⁵. W aktualnym stanie prawnym pozwalają one na przerwanie ciąży przez lekarza, za zgodą kobiety, w dwóch przypadkach: po pierwsze, gdy ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej (z tak zwanych przesłanek medycznych), oraz po drugie, gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego (z tak zwanych przesłanek kryminalnych).

W ostatnim czasie pojawiły się projekty legislacyjne, które zmierzają do liberalizacji w zakresie dopuszczalności aborcji, a co za tym idzie – do zasadniczego zredukowania standardu prawnokarnej ochrony dziecka poczętego. W ich treści można dostrzec rozwiązania, które są wyraźnie sprzeczne z ideą demokratycznego państwa prawnego, nakreśloną orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego.

Najdalej idące w kierunku liberalizacji są propozycje zakładające traktowanie aborcji jako prawa człowieka i prowadzące do zanegowania życia ludzkiego jako samoistnego dobra prawnego, wymagającego bezpośredniej ochrony prawnej. Znamienne jest, że twórcy takich projektów ustaw, nawet gdy odwołują się do standardów ponadustawowych, czynią to w sposób wybiórczy, jedynie z perspektywy kobiety ciężarnej – jej godności, prawa do zdrowia, prawa do prywatności lub „prawa do aborcji”, a nie dostrzegają drugiego koniecznego punktu odniesienia, jakim jest podstawowe i przyrodzone prawo do życia przysługujące każdej istocie ludzkiej.

Przykładem takich tendencji jest złożony przez ugrupowania lewicowe *Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny z 13 listopada 2023 r.*⁵⁶, w którego uzasadnieniu zadeklarowano dążenie do realizacji w życiu społecznym zasad wynikających z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, takich

⁵⁴ Por. M. Królikowski, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*, w: *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 1, *Komentarz do artykułów 117-221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 282; L. Tysocki, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, LexisNexis Polska, Warszawa 2010, s. 703; *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 16 października 2008 r., II AKa 255/08*, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2009, nr 1, poz. 88.

⁵⁵ Zob. *Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*.

⁵⁶ Zob. *Poselski Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny z 13 listopada 2023 r., wraz z Autopoprawką z 20 listopada 2023 r.*, Druk sejmowy nr 176, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/4BA8846810D48387C1258AAE0065128C/%24File/176.pdf>.

jak prawo do samostanowienia⁵⁷, ochrona zdrowia⁵⁸, przyrodzonej godności ludzkiej⁵⁹. Projektodawcy w ogóle nie odnieśli się do obowiązku zapewnienia w Rzeczypospolitej Polskiej prawnej ochrony życia każdego człowieka⁶⁰ jako ponadustawowego wzorca dla oceny dopuszczalności przedstawionych rozwiązań. Chronione w prawie międzynarodowym prawo do życia oraz prawo do zdrowia są przywoływane jedynie w kontekście przysługiwania kobiecie ciężarnej uprawnienia do dobrowolnego przerywania ciąży oraz do dostępności do usług aborcyjnych dobrej jakości.

Podobni propozycje zawarte w złożonym przez ugrupowania lewicowe *Poselskim projekcie ustawy o bezpiecznym przerywaniu ciąży z 13 listopada 2023 roku*⁶¹ miały na celu „zagwarantować osobom mieszkającym w Polsce realizację praw reprodukcyjnych, w tym prawa do ochrony zdrowia i poszanowania wolności i prywatności w zakresie rozrodczości”⁶². Istotną częścią tych praw miało być „prawo do przerwania ciąży” do końca dwunastego tygodnia jej trwania, a w określonych w sytuacjach – również po upływie dwunastego tygodnia.

Podkreślić należy, że żaden z wiążących dokumentów prawa międzynarodowego nie ustanawia „prawa do aborcji” ani nie traktuje przerwania ciąży jako „podstawowego prawa człowieka”⁶³, a jednak takie odniesienia stały się wiodącymi motywami projektowanych regulacji. W ich polu zainteresowania nie znalazły się natomiast takie wartości normatywne, jak dziecko poczęte oraz jego prawa, w tym prawo do życia. W razie wejścia w życie projektowanych rozwiązań ochrona tych wartości stałaby się jedynie pośrednia i warunkowa, a aktualizowałyby się tylko wtedy, gdy taka byłaby wola kobiety ciężarnej.

⁵⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 47.

⁵⁸ Tamże, art. 68.

⁵⁹ Tamże, art. 30.

⁶⁰ Tamże, art. 38.

⁶¹ Zob. *Poselski projekt ustawy o bezpiecznym przerywaniu ciąży z 13 listopada 2023 r.*, Druk sejmowy nr 177, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/FCDFB2-FD4380D5C4C1258AAE0062A575/%24File/177.pdf>.

⁶² Tamże.

⁶³ Por. A. Grześkowiak, *Diritto all'aborto*, w: Pontificio Consiglio per la Famiglia, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, Edizioni Dehoniane, Bologna 2003, s. 245 (tłum. fragm. – K.W.); T. Jasudowicz, *Między sumieniem a orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne” 2017, nr 8, s. 55, 58. Próby ustanowienia prawa do aborcji i uznania go za jedno z praw człowieka opierają się głównie na formułowaniu takiego postulatu w ramach niewiążących dokumentów: standardów, założeń, stanowisk (ang. soft law). O tym, że jest to współcześnie silna tendencja w Europie, świadczy przykład Francji, gdzie prawo do przerwania ciąży zostało wpisane do konstytucji (wynik głosowania w Kongresie Parlamentu Francuskiego: 780 głosów „za” przy jedynie 72 „przeciw”) (zob. Z.L. Tongue, *France's Constitutional Right to Abortion: Symbolism over Substance*, „Medical Law Review” 32(2024) nr 3, s. 392-398).

W treści powyższych propozycji została ukryta sama istota aborcji, definiovana przez Jana Pawła II jako „świadome i bezpośrednie zabójstwo istoty ludzkiej w początkowym stadium jej życia, obejmującym okres między poczęciem a narodzeniem”⁶⁴. Zabieg aborcji jest bowiem utożsamiany ze zwyczajnym świadczeniem zdrowotnym, co sugeruje, że niezależnie od przyczyn, aborcja oceniana jest wyłącznie w kategoriach dobrostanu kobiety. Wspomniany wyżej *Projekt ustawy o bezpiecznym przerywaniu ciąży z 13 listopada 2023 r.* prawo do przerywania ciąży uznaje za „świadczenie opieki zdrowotnej”⁶⁵, a poselski *Projekt ustawy o świadomym rodzicielstwie z 24 stycznia 2024 r.*⁶⁶, złożony przez Koalicję Obywatelską przerywanie ciąży definiuje jako „świadczenie zdrowotne w rozumieniu art. 5 pkt 40 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2022 r. poz. 2561, z późn. zm.), udzielane przy użyciu metod zgodnych z aktualną wiedzą medyczną”⁶⁷. Z pewnością niezamierzonym ubocznym efektem tej regulacji jest wykluczenie poza jej zakres przypadków przerywania ciąży, do których dochodzi poza systemem świadczeń zdrowotnych, na skutek zastosowania środków lub metod niezgodnych z wiedzą medyczną, lub z użyciem przemocy wobec kobiety. Co więcej, eliminacja ze sfery normatywnej pojęć oddających istotę przerywania ciąży doprowadziła projektodawców nie tylko do konsekwentnego odrzucenia wyrażenia „dziecko poczęte”, ale nawet do wykreślenia definicji terminu „dziecko” z *Ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka*.

Czytelnym przykładem aksjologicznej niespójności zaproponowanych rozwiązań z wartościami konstytucyjnymi jest pojęcie świadomego rodzicielstwa przyjęte w poselskim *Projekcie ustawy o świadomym rodzicielstwie z 24 stycznia 2024 r.*, rozumiane jako „swobodne decydowanie o posiadaniu dzieci oraz ich liczbie, a także planowanie ich narodzin w wybranych przez rodziców odstępach czasu, z uwzględnieniem możliwości stosowania środków zapobiegania ciąży, przerywania ciąży oraz procedur medycznie wspomaganey prokreacji”⁶⁸. Regulacje te w żaden sposób nie dają się pogodzić ze stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego, wyrażonym w przywołanym już wcześniej orzeczeniu z 28 maja 1997 roku (K. 26/96), w którym sprzeciwiono się utożsamianiu prawa do urodzenia dziecka z prawem do przerywania ciąży. Trybunał

⁶⁴ Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, nr 58.

⁶⁵ Por. *Poselski projekt ustawy o bezpiecznym przerywaniu ciąży z 13 listopada 2023 r.*, art. 2, 4, 7.

⁶⁶ Zob. *Projekt ustawy o świadomym rodzicielstwie z 24 stycznia 2024 r.*, Druk sejmowy nr 224, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/9D6FBC222A5C5B12-C1258AD20036D62F/%24File/224.pdf>.

⁶⁷ Tamże, art. 2, pkt 2.

⁶⁸ Tamże, art. 2, pkt 1.

Konstytucyjny jednoznacznie stwierdził bowiem, że „nie można decydować o posiadaniu dziecka w sytuacji, gdy dziecko to już rozwija się w fazie prenatalnej i w tym sensie jest już «posiadane» przez rodziców. Prawo do posiadania dziecka może być interpretowane wyłącznie w aspekcie pozytywnym, a nie jako prawo do unicestwienia rozwijającego się płodu ludzkiego”⁶⁹.

Odrzucenie prawa do życia jako punktu odniesienia dla tworzonych rozwiązań normatywnych ma dalsze konsekwencje w postaci formułowania propozycji aborcji bez ograniczeń temporalnych – w całym okresie ciąży. W takim zakresie *Poselski Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny z 13 listopada 2023 r.* zawierał propozycję wprowadzenia nowego zapisu (w artykule 152 § 5 Kodeksu karnego), który miał depenalizować przerwanie ciąży za zgodą kobiety ciężarnej, jeżeli badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu. Natomiast *Projekt ustawy o świadomym rodzicielstwie z 24 stycznia 2024 roku* zakładał, że przerywanie ciąży byłoby dopuszczalne, bez ograniczeń czasowych, gdy: (1) ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby w ciąży; (2) występuje duże prawdopodobieństwo ciężkich i nieodwracalnych wad płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu, a wykryta choroba lub wada uniemożliwia płodowi samodzielne życie.

*

Budowanie cywilizacji życia nakłada na „wszystkich ludzi dobrej woli” obowiązek promocji i ochrony życia⁷⁰. W polskich realiach prawnych ochrona życia znajduje mocne podstawy aksjologiczne w Konstytucji, która do istoty demokratycznego państwa prawnego zalicza uznanie godności człowieka i jego przyrodzonych praw. Te ponadustawowe wzorce powinny stanowić trwałe fundamenty stabilności przyjętych rozwiązań chroniących dziecko poczęte oraz zapobiegać wprowadzaniu regulacji, które zmierzają do normatywnego wykreowania podmiotowego „prawa do aborcji”. W takiej perspektywie wszelkie projekty zmierzające do legalizacji przerywania ciąży na żądanie kobiety wprost naruszają konstytucyjny obowiązek zapewnienia dostatecznej ochrony życiu ludzkiemu w całym okresie jego rozwoju.

Tym niemniej należy pamiętać, że rozwój nauki stale będzie dostarczał nowych problemów i pytań, na przykład o status tak zwanych embrionów nadliczbowych (czy embrion taki to tylko „materiał genetyczny” czy też istota

⁶⁹ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 28 maja 1997 r., K 26/96.

⁷⁰ Por. J a n P a w e ł II, *Evangelium vitae*, nr 87.

ludzka – osoba posiadająca własne przyrodzone prawa?). Jak pokazują doświadczenia innych państw, mogą też pojawić się tendencje do dekryminalizacji eutanazji. Problemy te powinny być rozstrzygane z uwzględnieniem standardów nakreślonych przez Trybunał Konstytucyjny.

Odwolywanie się do samych regulacji prawnych, co oczywiste, nie jest wystarczające. Konieczna jest również promocja życia, która będzie w stanie przewyciężyć kryzys kultury, a jakim znajduje się współczesna cywilizacja. Jest to naczelne zadanie w procesie budowy fundamentów cywilizacji życia i wymaga działań wielopłaszczyznowych, w tym edukacyjnych i wychowawczych, budzących otwartość wobec życia, a także prowadzenia polityki pro rodzinnej i wspierania rodzin wielodzietnych.

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY

- Gliszczyńska-Grabias, Aleksandra, and Wojciech Sadurski. "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill)." *European Constitutional Law Review* 17, no. 2 (2021): 130–53.
- Grześkowiak, Alicja. "Ochrona życia w nauczaniu Jana Pawła II." *Studia Prawnicze KUL*, no. 4 (2017): 125–57.
- Grześkowiak, Alicja. "Diritto all'aborto." In Pontificio Consiglio per la Famiglia, *Lexicon: Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*. Bologna: Edizioni Dehoniane, 2003.
- Grześkowiak, Alicja. "Zasady prawa karnego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: Prace Komisji Konstytucyjnej Senatu." *Ethos* 3, nos. 3–4 (11–12) (1990): 249–63.
- Grześkowiak, Alicja. "Prawo karne a moralność." In *Prawo karne*. Edited by Alicja Grześkowiak and Krzysztof Wiak. Warszawa: C.H. Beck, 2023.
- Jan Paweł II. Encyklika *Evangelium vitae: O wartości i nienaruszalności życia ludzkiego*. March 25, 1995. The Holy See. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html.
- Jan Paweł II. Encyklika *Veritatis splendor: O niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła*. August 6, 1993. The Holy See. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html.
- Jan Paweł II. "Otwórzmy serca i umysły na wyzwania naszych czasów: Przemówienie papieskie do Korpusu Dyplomatycznego akredytowanego w Stolicy Apostolskiej." *L'Osservatore Romano: The Polish Edition* 23, no. 3 (241) (2002): 33–35.
- Jasudowicz, Tadeusz. "Między sumieniem a orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka", *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego*, no. 8 (2017): 43–62.

- Kaczmarek, Tadeusz. "Prawo karne wobec moralności: Spory wokół moralnego i prawnego statusu płodu ludzkiego." In *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości: Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*. Edited by Krzysztof Krajewski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2007.
- Klauza, Karol, ed. *Trybunał Konstytucyjny w sprawie życia: Dokumenty*. Częstochowa: Biblioteka "Niedzieli", 1997.
- "Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r." *Dziennik Ustaw*, 1997, no. 78, item 483, amended.
- Królikowski, Michał. "Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu." In *Kodeks karny: Część szczególna*. Vol. 1. *Komentarz*. Edited by Michał Królikowski and Robert Zawłocki. Warszawa: C.H. Beck, 2017.
- Lis-Staranowicz, Dorota. "Prawo moralności publicznej, czyli o obowiązkach politycznych państwa po wyroku TK w sprawie K 1/20." *Państwo i Prawo*, no. 8 (2021): 101–16.
- "Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 28 maja 1997 r., K 26/96." *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego* 1997, no. 2, item 19.
- "Poselski Projekt ustawy o bezpiecznym przerywaniu ciąży z 13 listopada 2023 r.: Druk sejmowy nr 177." Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/FCDFB2FD4380D5C4C1258AAE0062A575/%24File/177.pdf>.
- "Poselski Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny z 13 listopada 2023 r., wraz z Autopoprawką z 20 listopada 2023 r. Druk sejmowy nr 176." Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/4BA8846810D48387-C1258AAE0065128C/%24File/176.pdf>.
- "Posiedzenie podkomisji praw i obowiązków obywateli (6). *Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego: Biuletyn*, no. 10 (1995): 122–37.
- "Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przygotowany przez Senat I kadencji: Druk Senatu I kadencji nr 500." *Prace Komisji Konstytucyjnej Senatu*, no. 5 (1991): 21–67.
- "Projekt ustawy o świadomym rodzicielstwie z 24 stycznia 2024 r. Druk sejmowy nr 224." Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/9D6FBC222A5C5B12C1258AD20036D62F/%24File/224.pdf>.
- "Sprawozdanie stenograficzne z 3 posiedzenia Zgromadzenia Narodowego w dniach 24, 25, 26, 27 i 28 lutego 1997 r. część I, Warszawa 1997." Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/386CD2B77C09CB2B-C1258959004A282E/\\$file/ZN3-1.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/386CD2B77C09CB2B-C1258959004A282E/$file/ZN3-1.pdf)
- Tongue, Zoe L. "France's Constitutional Right to Abortion: Symbolism over Substance." *Medical Law Review*, no. 3 (2024): 392–8.
- Tyszkiewicz, Leon. "Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu." In *Kodeks karny: Komentarz*. Edited by Marian Filar. Warszawa: LexisNexis, 2010.

- “Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży.” *Dziennik Ustaw*, no. 1575 (2022).
- “Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.: Kodeks karny.” *Dziennik Ustaw*, no. 17 (2024).
- “Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka.” *Dziennik Ustaw*, no. 292 (2023).
- “Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy o ochronie granicy państwowej oraz niektórych innych ustaw.” *Dziennik Ustaw*, no. 1805 (2004).
- Wiak, Krzysztof. “Protection of Life in the Legislation and Teaching of Saint John Paul II.” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, no 2 (2023): 389–400.
- “Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 30 września 2008 r., K 44/07.” *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego*, no. 7A (2008), item 126.
- “Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r., K 1/20.” *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego-A*, no. 4 (2021).
- “Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 16 października 2008 r., II AKa 255/08.” *Krakowskie Zeszyty Sądowe*, no. 1 (2009), item 88.
- “Zdanie odrębne sędziego TK Wojciecha Sokolewicz.” In *Trybunał Konstytucyjny w sprawie życia: Dokumenty*. Edited by Karol Klauza. Częstochowa: Biblioteka Niedzieli, 1997.
- “Zdanie odrębne sędziego TK Zdzisława Czeszejko-Sochackiego.” In *Trybunał Konstytucyjny w sprawie życia: Dokumenty*. Edited by Karol Klauza. Częstochowa: Biblioteka Niedzieli, 1997.

ABSTRAKT / ABSTRACT

Krzysztof WIĄK – Współczesne tendencje w zakresie liberalizacji aborcji jako przejaw zmagania cywilizacji życia z cywilizacją śmierci. Ujęcie Jana Pawła II

DOI 10.12887/38-2025-1-149-11

Przed trzydziestu laty Jan Paweł II nakreślił w encyklice *Evangelium vitae* obraz współczesnego społeczeństwa, które jest „naznaczone przez dramatyczną walkę między «kulturą życia» a «kulturą śmierci»” (nr 95). Źródło nowych zagrożeń, takich jak stopniowy wzrost aprobaty społecznej dla zamachów przeciwko życiu w imię prawa do indywidualnej wolności oraz prawne ich uznanie przez ustawodawstwo wielu krajów za całkowicie legalne, stanowi „głęboki kryzys kultury, który rodzi sceptyczną postawę wobec samych fundamentów poznania i etyki oraz sprawia, że coraz trudniej jest zrozumieć w pełni sens istnienia człowieka, jego praw i obowiązków” (nr 11). Przezwyciężenie tego kryzysu staje się kluczowe dla budowy fundamentów cywilizacji życia. Nakreślone przemiany społeczne, podważając nienaruszalny charakter godności człowieka i jego niezbywalnych praw, dotyczą samych podstaw demokracji. Tendencje te wywołały w Polsce debatę na temat granic prawnej ochrony życia ludzkiego. Jasne stanowisko zajął w niej Trybunał Konstytucyjny, który wie-

lokalnie podkreślał, że demokratyczne państwo prawa za naczelną wartość powinno uznawać człowieka i dobra dla niego najcenniejsze. Dobrem takim jest życie, które – w każdym stadium jego rozwoju – w demokratycznym państwie prawa musi pozostawać pod ochroną konstytucyjną. Z całą pewnością nie odpowiadają tym standardom propozycje legislacyjne zakładające traktowanie aborcji jako prawa człowieka i prowadzące do zanegowania życia ludzkiego jako samoistnego dobra prawnego, wymagającego bezpośredniej ochrony prawnej.

Słowa kluczowe: życie, cywilizacja życia, Jan Paweł II, prawna ochrona życia, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Kontakt: Katedra Prawa Karnego, Instytut Nauk Prawnych, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-037 Lublin

E-mail: wiakk@kul.pl

<https://pracownik.kul.pl/krzysztof.wiak/>

ORCID 0000-0003-0947-570X

Krzysztof WIAK, Contemporary Trends to Liberalize Abortion: On the Struggle Between the Civilization of Life and the Civilization of Death; The Approach of John Paul II

DOI 10.12887/38-2025-1-149-11

Thirty years ago, John Paul II outlined in the encyclical *Evangelium Vitae* a picture of contemporary society “marked by a dramatic struggle between the ‘culture of life’ and the ‘culture of death’” (Section 95). “The profound crisis of culture, which generates scepticism in relation to the very foundations of knowledge and ethics, and which makes it increasingly difficult to grasp clearly the meaning of what man is, the meaning of his rights and duties” (Section 11) is a source of new threats, such as a gradual increase in the social approval for attacks against life in the name of the right to individual freedom and the recognition of such attacks as entirely legal by the legislative systems in numerous countries. Overcoming this crisis becomes the primary task for laying the foundations for the “civilization of life.” By undermining the inviolable nature of human dignity and inalienable human rights, the social transformations in question affect the very foundations of democracy. In Poland, such trends have sparked a debate on the limits of the legal protection of human life. The Constitutional Tribunal took a clear position on the matter, repeatedly emphasizing that a democratic *Rechtsstaat* (jurisprudent state) should recognize, as its primary value, the human being and the goods that are most valuable to human beings. Among these goods is all human life at every stage of its development, which, as such, must fall under constitutional protection. Legislative proposals which interpret abortion as a human right and result in questioning the fact that a human life is an inherent rightful good which requires direct legal protection certainly do not meet the standards of a *Rechtsstaat*.

Keywords: life, civilization of life, John Paul II, legal protection of life, Constitution of the Republic of Poland

Contact: Department of Criminal Law, Institute of Legal Sciences, Faculty of Law, Canon Law, and Administration, John Paul II Catholic University of Lublin, Al. Raławickie 14, 20-037 Lublin, Poland

E-mail: wiakk@kul.pl

<https://pracownik.kul.pl/krzysztof.wiak/>

ORCID 0000-0003-0947-570X